

Inkomensontwikkelingen 1977-1990

Over de periode 1977-1990 stegen de prijzen even hard als het beschikbaar inkomen. In het begin van de jaren tachtig daalde het reële inkomensniveau, daarna steeg het weer. Na een lange periode van nivellerings neemt de inkomensongelijkheid de laatste jaren weer toe.

In de troonrede en de Miljoenennota zijn door het kabinet voorstellen gedaan voor de stijging van uitkeringsbedragen, ambtenarensalarissen en belastingtarieven in 1992. Bij de politieke beoordeling hiervan wordt vooral gelet op de inkomensconsequenties in 1992. Om ook iets te kunnen zeggen over de inkomensontwikkelingen gedurende een langere periode, zijn in dit artikel cijfers uit een aantal CBS-statistieken verzameld.

Uit de cijfers blijkt dat de inkomensontwikkelingen in de jaren tachtig op twee punten een duidelijke breuk vertoonden met de ontwikkelingen in de daaraan voorafgaande decennia. In de eerste plaats kwam er met de recessie aan het begin van de jaren tachtig een einde aan een lange periode van reële inkomensgroei. Reële en in sommige gevallen zelfs nominale inkomensdalingen kwamen op grote schaal voor. De laatste jaren vertoont het reële inkomensniveau overigens weer een stijging. In de tweede plaats kwam er een einde aan de structurele daling van de inkomensongelijkheid. Zowel overheidsbeleid als autonome maatschappelijke ontwikkelingen leidden er toe dat de hogere inko-

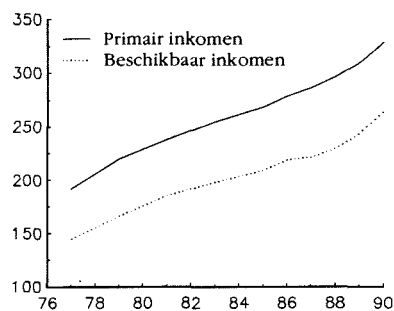
mensgroepen de laatste jaren meer in koopkracht vooruit gingen dan de lagere.

Beschikbaar inkomen

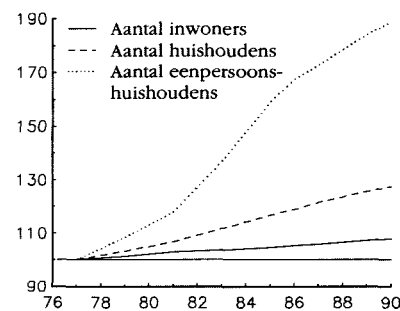
In figuur 1 zijn het primair en het beschikbaar inkomen¹ van de totale bevolking weergegeven. Tussen 1977 en 1990 is het primair inkomen met 71% gestegen tot f 328 miljard en het beschikbaar inkomen met 83% tot f 264 miljard. Het beschikbaar inkomen steeg sterker als gevolg van de relatief grote stijging van de sociale uitkeringen (van f 52 miljard in 1977 tot f 101 miljard in 1990) en van de uitkeringen van pensioen- en levensverzekeringen (van f 9 miljard in 1977 tot f 25 miljard in 1990). Veel kan echter niet worden geconcludeerd uit deze nominale macrogegevens. Daarvoor moeten ze eerst worden gecorrigeerd voor bevolkingsgroei en prijsstijgingen, en tevens worden uitgesplitst naar bevolkingsgroepen.

Figuur 2 geeft de ontwikkeling van het aantal inwoners en huishoudens. Het aantal eenpersoonshuishoudens is veel sterker gestegen dan het aantal inwoners. Hierdoor ligt ook de ontwikkeling van het aantal huishoudens boven die van het aantal inwo-

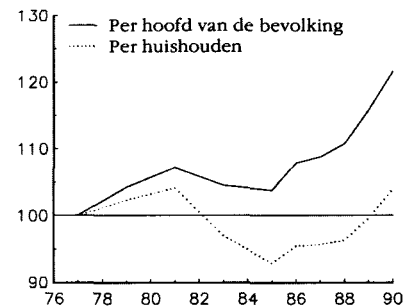
Figuur 1. Primair en beschikbaar inkomen van de totale bevolking

Figuur 2. Bevolking en huishoudens

Figuur 3. Reëel beschikbaar inkomen per hoofd en per huishouden

ners. Deze trend is ook zichtbaar in figuur 3, waarin de ontwikkeling van het reële beschikbaar inkomen per hoofd van de bevolking en per huishouden is weergegeven. Hieruit blijkt dat het reële beschikbaar inkomen is gestegen tot het begin van de jaren tachtig, waarna er een daling optrad die halverwege dat decennium weer is omgeslagen. Het reële beschikbaar inkomen per hoofd van de bevolking bereikte hierdoor in 1986 weer het niveau van 1981, terwijl het reële beschikbaar inkomen per huishouden in 1990 nog onder het niveau van 1981 lag.

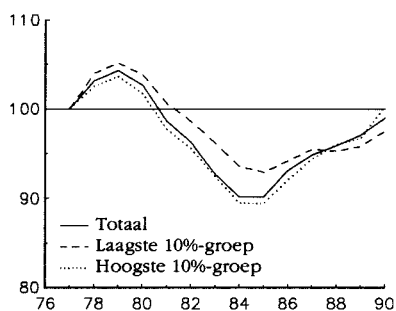
Koopkracht

Cijfers over de reële inkomensontwikkeling per bevolkingsgroep zijn opgenomen in de statistiek van de statische koopkrachtontwikkeling². Voor de totale bevolking (exclusief zelfstandigen) vertoont deze statistiek hetzelfde patroon als het reële beschikbaar inkomen per huishou-

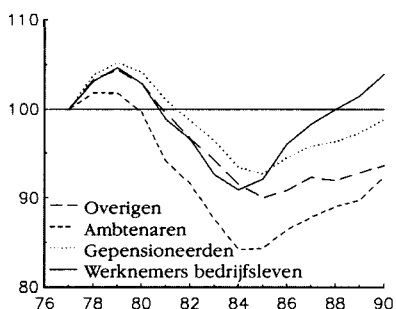
1. Het primair inkomen is inkomen in de vorm van lonen, winsten, rente, dividenden en dergelijke als beloning voor de deelneming aan het productieproces. Het beschikbaar inkomen is het primaire inkomen vermeerderd met sociale uitkeringen, ontvangen overdrachten en pensioenen en verminderd met directe belastingen, sociale premies en dergelijke. Zie voor de exacte definities de CBS-publicatie *Sociaal-economische rekeningen*.

2. Aan de statische berekeningen ligt de veronderstelling ten grondslag dat de sociaal-economische en demografische positie van personen niet verandert. Dit houdt in dat in de microsimulatie die is uitgevoerd personen tot dezelfde sociaal-economische categorie blijven behoren, dat ze niet ouder worden en hun aantal kinderen ongewijzigd blijft. Ook de samenstelling van het inkomen wordt constant gehouden. Het statische cijfer beschrijft dus de koopkrachtverandering van posities die mensen innemen. Zie onder andere de *Sociaal-economische maandstatistiek*, oktober 1990.

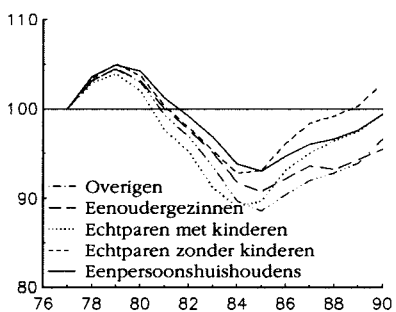
Figuur 4. Koopkrachtontwikkeling naar inkomensniveau

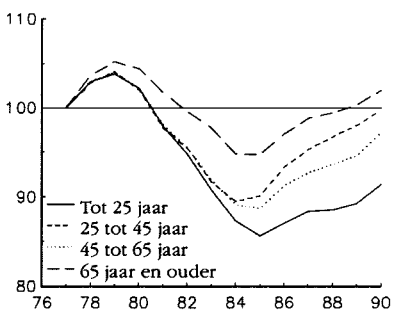
Figuur 5. Koopkrachtontwikkeling naar sociaal-economische categorie

Figuur 6. Koopkrachtontwikkeling naar type huishouden

Figuur 7. Koopkrachtontwikkeling naar leeftijd hoofdkostwinner

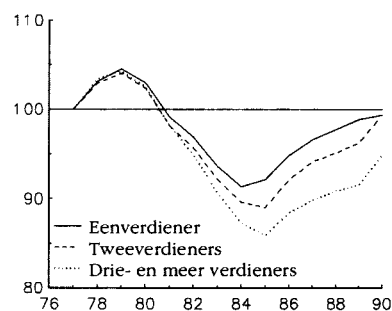
den. Tot het begin van de jaren tachtig is er een stijging, daarna een daling en vanaf het midden van de jaren tachtig weer een stijging (zie figuur 4).

Tot 1984 is de koopkrachtontwikkeling van de laagste 10%-inkomensgroep gunstiger, respectievelijk minder ongunstig, dan van de hoogste 10%-inkomensgroep. Na 1984 is dit omgedraaid. In 1988 kruisen beide lijnen elkaar, dus over de periode 1977-1988 hebben beide groepen per saldo ongeveer dezelfde koopkrachtmutatie. Na 1988 ligt de koopkrachtontwikkeling van de hoogste 10%-groep boven die van de laagste 10%-groep. Voor 1990 is dit grotendeels het gevolg van de verlaging van de hoogste inkomstenbelastingtarieven in het kader van de Oortoperatie.

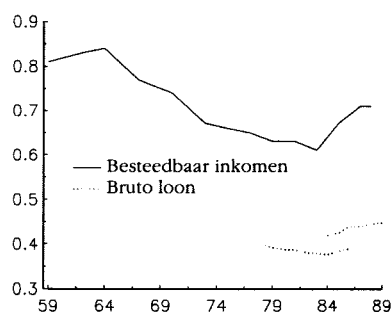
Figuur 5 toont de koopkrachtontwikkeling naar sociaal-economische categorie. De ontwikkeling van de koopkracht van de werknemers in het bedrijfsleven en die van de categorie overigen (voornamelijk personen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering) is tot 1984 vrijwel identiek. In 1985 is de koppeling tussen lonen in de marktsector en uitkeringen losgelaten, hetgeen tot uitdrukking komt in de divergentie van de twee lijnen vanaf 1984. Het wettelijk vastgestelde bruto minimumloon en de daaraan verbonden uitkeringen bleven van 1984 tot en met 1989 nominaal gelijk. In 1990 is de koppeling weer hersteld, waardoor het minimumloon in dat jaar op jaarbasis met 1,8% steeg. Ter vergelijking: de contractloonstijging bedroeg 3,0% en de stijging van de ambtenarensalarissen 2,6%³. Van 1984 tot en met 1990 is hierdoor van alle sociaal-economische categorieën de koopkracht van de 'overigen' het minst gestegen. In de periode daarvoor hing de rode lantaarn aan de koopkrachtmutatie van de ambtenaren. In figuur 6 is de koopkrachtontwikkeling gedifferentieerd naar type huishouden weergegeven. Eenoudergezinnen, die voor een belangrijk deel zijn aangewezen op een bijstandsuitkering, hebben na 1985 een minder gunstige koopkrachtontwikkeling doorgemaakt in vergelijking met de overige categorieën.

De koopkrachtontwikkeling per leeftijdsklasse van de hoofdkostwinner (figuur 7) illustreert het effect van de verlaging van de minimum jeugdlonen in 1981 en 1983. Ook de algehele verlaging van de bruto minimum-

Figuur 8. Koopkrachtontwikkeling naar aantal verdieners

Figuur 9. Relatieve interkwartielafstand van besteedbare inkomens en bruto lonen

lonen met 3% per 1-1-1984 werkt het meest door bij de jongste leeftijdscategorie.

Figuur 8 toont het effect van de invoering van de Wet Tweeverdieners in 1985. Voor huishoudens met eenverdiener steeg de koopkracht tussen 1984 en 1985, voor huishoudens met meer verdieners was er een daling. In 1990 is dit effect in feite weer ongedaan gemaakt door de Oortoperatie.

Inkomensongelijkheid

Uit figuur 4 blijkt dat in de periode 1977-1984 de koopkrachtontwikkeling van de laagste 10%-groep positiever, respectievelijk minder negatief, is geweest dan die van de hoogste 10%-groep. Dit wijst op nivellering. In de periode na 1984 waren de rollen omgedraaid, hetgeen op denivellering wijst. Deze statische koopkrachtcijfers houden echter geen rekening met veranderingen in de bevolkingsstructuur: demografische en sociaal-economische

3. Zie de *Notitie Inkomensbeleid 1991*, Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 806, nrs 1-2.

posities van mensen worden constant gehouden. In figuur 9 komen deze veranderingen wel tot uitdrukking. In deze figuur is voor de verdeling van de besteedbare inkomens van inkomenstrekkers⁴ een ongelijkheidsmaatstaf weergegeven, en wel voor een wat langere periode dan in de vorige figuren. Deze maatstaf, de relatieve interkwartielafstand⁵, geeft aan dat er tussen het begin van de jaren zestig en het begin van de jaren tachtig nivellering plaats vond. Sindsdien heeft er denivellering plaatsgevonden, waardoor de inkomensongelijkheid in 1988 weer ongeveer op het niveau van het begin van de jaren zeventig lag.

Termen als nivellering en denivellering suggereren wel eens dat deze trends alleen het gevolg zijn van overheidsbeleid, zoals op het gebied van belastingen en uitkeringen. Dat er evenwel ook autonome maatschappelijke ontwikkelingen aan ten grondslag liggen, blijkt bij voorbeeld uit de ontwikkeling van de ongelijkheid van de bruto lonen. Zo is de relatieve interkwartielafstand van de bruto loonverdeling in de periode 1977-1984 met 6% afgenomen en daarna weer met 7% toegenomen (zie figuur 9). Verondersteld mag worden dat de verhouding tussen vraag en aanbod op de verschillende deelmarkten van de arbeidsmarkt hier een belangrijke rol in speelt.

Hans de Kleijn
Huib van de Stadt
Ron van der Werf

De auteurs werken op het Centraal Bureau voor de Statistiek, hoofdafdeling Statistieken van Inkomen en Consumptie en hoofdafdeling Sociale Rekeningen.

4. Echtparen waarvan beide partners een inkomen hebben worden beschouwd als één inkomenstrekker.

5. Het derde kwartiel van de inkomensverdeling minus het eerste kwartiel, gedeeld door de mediaan.